115

NDABANKULU

KA

QUBABANYE

NDABANKULU

A. 55/3/4-8

nawe nam hlanje, si ye kile, ngoba a ngi tandi ukub' ubuy' u zale ~~kuned~~ Kanti u su ngi gomile. Ngoba ngi tanda u ngi balekele u zo nge gana.

Mntwana wa kwetu! Mfowetu! Nganeyakwetu! are expressions of affection

Isitole sa kwabo, is sister of the lover, who will ~~furn~~ ~~furnish for~~ furnish the cattle for lobolaing his sweetheart.

55/3/4–8

23.8.19. Mababankulu ka Qubabanye ka Nomfihlela ka Mnondulukana, was' Emayakeni, ba kwa Gumede ka Cibe, ngas' Emalangeni. My chief is Mavzekofi ka Matshana ka Mondise. I pay taxes Nkandhla magey (Empandhleni). I was born at time of Sidoye expedition (1857)

uBaba wa ye iqawe li ka Mpande. U ngu Mdhlenewu. uBabankulu wa ye iqaweli ka Tshaka, a ngi lazi ibuto lake, kodwa wa y eti wa ye hlal' Ebixebeni.

uKwega ku ka Baba kwa Zulu

* Izintomb' e zimbili, za sesigodhlweni kwa Nodwengu, zati ku baba, (za zi gomi ubaba, zati kuyena): "Si mili, si mitiswe ~~ug~~ uwena", ngoba za zi gome yena.

The ~~[illegible]~~ ... [illegible] (left margin note)

i.e. go to Natal Zati: "A sega pela, si wile, ngoba si zo bulawa, kanye nawe." Wa vuma. Wa hamba nazo. Kute ku sendhlebeni wa zi bona ukuti zi na manga; ~~zap~~ zi ya potela. Wa buya. Wa ponda kon' enkozini. Wat' iz induna a zi mu s' enkozini. Zat' ezenye, zati "A si tandi um' ubulawe si ku bone. Si tand' ukuzwa ukut' u se bulewe nje!" ngoba za zi m tand' ubaba. Wa dhlala, wa zi hambela, wa ze wa fika kon' esigodhlweni. Ba m qub' abakona, ngoba ba be m azi. Wa fika kona wa giya, wati "Iyā-pi? Iyā-pi? uNkomiyapi ka Nomfihlela!" Ya qubake induna, yat' enkozini: "Li buyil' iqawe lako, be li kohliswe izintombi, zi ti zi miti. U be balekela loko. U seti uba bona ukuti ka kuko loko, u se kumbul' inkosi." Inkosi, ukuba bātoho loko-ke, ya jabula, ~~u Mpande wati~~ yati: "Ngi ya jabula ngoba li buyil' iqawe lami." La pela lelo cala, ngoba umuntu o wa yega, a banjw' endhlebeni, wa ye bulawa. ~~+ x~~ [Uye hlala nje ke. Se kut' emuva u sega no mawe, e belet' umfana, uNsokana, ~~[illegible]~~ ngi ngakabiko mina. U baba wa zi kabla njalo ~~to~~ izintombi, ezo zimbili –

umpande (margin note)

for story of this boy see next page (margin note)

~~za ku gola~~. uMame waye isigodhlo, uyise ku ngu Lufico (alias Memane) wase'mancubeni (~~amalube~~ (not amalube quite distinct) U se wa fa.

ubugawe bu ka Baba (u Bhabaneyo!) – throws a firebrand across a river in flood.

~~uBaba wa ye igawe li ka Mpande, ngoba wa~~ uMpande wa hlomis' impi wati a yi hambe i y' e Swazini; i yo fik' igotulo (wipe out) ku nga sali lutho, ku sal' imbokodo (foundation-stone) ne zinsekelo! Kwati ukuba ba fik' e Swazini, ubaba wa qal' uku-gwaz' (kill) iSwazi li pet' isihlangu. Ukuti gwaz' kwake, wa li tshaya ngo mtshiz' (fighting-stick) ekanda, ngoba wa gola wa dubula kanye nge sibamu, e si m lomo mune. Kwa se kuba ku fela ke, la se li ficezel' (cornered) iSwazi li bona ukuti se ku pelil' ukudubula. ubaba wa ye se kip' umtshiza ke, e se li tshaya, wa li dabul' ikanda. Lafa. Kwa se kuba "u Gongqoda umuntu ngo mgwaleba"; ~~kuba~~ isibongo sake ke leso.

U se gqamuka ke umfazi, wa kubo lelo iSwazi a se li bulele, e beletə ingane, ebaleka. Wa m gijimela ke. Umfazi waye se gqabul' (imbeleko) ~~ingane e yi~~ i siwa k' ingane. I si fik' imizzwa e ya i no baba, i si fik' im gwaz' umfazi.

uBaba u se tat' ingane e yi belela – ingane leyo i umfana. Yati impi ya kubo, la be ngenise kona, "U yi beletelani ingane? Loku be kutiwe a si gotulo na? Yehlise, si yi gqoze!" U yala ke ubaba, uti "impi yake!" a yo bonakala ngay' enkosini ukuti wa hlabana. Ya buya k' impi. Isite uba ifik' e mkondo ke, la pendul' izulu, kwa gwal' umfula, wa yi ngamula pakati impi, enye i be ngapetsheya, enye i be nganeno. Yati ukuba ya hlukane ka bil' impi, ya bas' umlilo, a yaze ya ba nawo e ngapetsheya. Izinduna zati: "Jikijelani umlilo e mpini ~~izikuni~~ leya, i base nayo, idhle, yos' ingamaa." Ya jikijel' impi. Izikuni (firebrand) za tshay' emanzini – zonke! Wa suka k' ubaba, wati: "Nenza ngani ukuba izipkuni ni loku ni zi jikijel' emanzini?" Bati: "Au! Utoho ngoba u bu belet' umntwana? Si jikijele pela wena, si bone." Wa si jikijela. Wa si ponsa pezulu! Sa se si tshaya ngapetsheya. Ya basa yonke, y'okelani umlilo yonke. Kute uma se ku s' izulu, ya hlangana. Ya buz' ukuti ubani lona

gongoda – ukutshaya

mgwaleba – a large heavy stick

notice the idiom –

Assegai…

i.e. came together

"o jikijel' umlilo?" Wati "u Qeba banye!"

NP Ya hamba-ke, i si yaku Mpand' ibuya, i qub' izinkomo ezimhle lapa' eSwazini. Ayi' i fike ku Mpande. U ya bikeiwa ku inkosi amntwana, lo o beletiwe. U ya buzak' uMpande ubaz' ubaba, uti "Wenza ngani?" Uti "Nkosi, ngenza ngoba nga hleli' uZulu wonke' epelele, nga hlabana ngomtsheza. Nga buye nga hlabana ngomlilo, e se hluleke wonke uZulu!" Wa [illegible] uMpande, Wati "Iko lokuu Zulu na?" "Wati "Yebo, [illegible]" Wati kuu baba: "Itata! ō wako."

Ingane ~~yona~~ ubaba wa yi yamb' igama, ~~wati~~ uNsokana. uNsokana u se wafa.

[Note. This man Ndabankulu was one of those in charge of Gunderson's store on Qudeni mountain when I passed there in April 1906, accompanied by Funizwe, Kafula, [illegible] Magwegwana, and Ngemuka. He says I was very near being killed on that occasion, and parts of me distributed among my murderers to be worn by them as charms & ornaments.]

16.9.21

Nkebeni ka Dabulamanzi ka Mpande ka Senzangakona ka Jama ka Ndaba ka Punga ka Mageba ka Ntiti ka Situli ka Nkombane ka Zulu ka Malandela.

[How the Zulu tribe originated] ukuDabuka kwe sizwe sa kwa Zulu

uMalandela wa zal' uQwabe. uKumbe, uNozidiya, wa yi se buy' e zal' uZulu, ~~kwa [illegible] ku Nozidiya~~. Inkosikazi uNozidiya, ya teng' imbuzi; ya yi pisa ku Mpungose, e [illegible]. I si yandil' imbuzi, ya teng' inkomo, isitol' ezimhlopekazi. Leyo nkomo ya i nge ka Zulu, o wa e lam' uQwabe. Ya zal' izinkom' ezininingi, ezimhlope zonke, emzini ka Mpungose. Ati inkos' i hlez' ebandhla, ya bon' izinkom' ezimhlope zi qamuk' eulabani. Ya buza ukuba lezi ya nkom' ezimhlope ezapi na? ~~ezimhlope na~~ Kwatiwa ngeza ku Mpungose. Inkosi, uQwabe, ngoba uMalandela wa se file, yati ka bizwe uMpungose. Ya buz' ukuba lezi ya nkom' ezimhlope ~~na~~ ezapi na? Yat' induna: "Ezo mnawe wako, uZulu. ~~Ku~~ nyoko, inkosikazi uNozidiya, wa teng' imbuzi, yema kuni, yat' i si yandile, ya teng' inkomo. Yati izinkomo ezo zomnawami omncane uZulu." Yati inkosi: "Kanti ngi hlezi nje, ni ya ngi fihlela, ni beki' uZulu na?"